

12/11 Från scendramatik till konstgalleri – Prokofjev & Musorgskij

Program

(Ca 1 timme och 45 minuter inklusive paus*)

Sergej Prokofjev · *Ur Romeo och Julia, op. 64* – ca 50 min

Utvalda satser ur baletten i kvällens ordning:

I. Montagues and Capulets / Riddarnas dans
II. Den unga Julia
III. Madrigal
IV. Menuett
V. Masker
VI. Romeo och Julia
III. Broder Lorenzo
VII. Tybalt dör
V. Romeo och Julias avsked
VI. Flickornas dans
VII. Romeo vid Julias grav

Paus

Modest Musorgskij · *Tavlor på en utställning* – ca 29 min
Orkestrering Maurice Ravel

Medverkande
Helsingborgs Symfoniorkester
Konsertmästare Malin Nyström
Dirigent Joana Carneiro

** Varje konsert är en levande upplevelse och applåder, presentationer och eventuella extranummer kan påverka den totala speltiden. Angiven sluttid är därför ungefärlig.*

Kärleken är en konst i sig

Två rivaliserande familjer, en förbjuden kärlek och ett öde som inte går att undkomma. Därefter en promenad genom en konstutställning där märkliga sagovarelser, livliga marknader och storslagna byggnadsverk får liv. Kvällens två verk tar oss från teaterns värld till konstens, men har en sak gemensamt: musiken berättar långt mer än vad ord och bilder förmår.

För Helsingborgs Symfoniorkester blir det en kväll där hela orkesterns färgrikedom får träda fram. Prokofjev låter instrumenten gestalta människor, rörelser och känslor. Musorgskij skapar sina bilder med toner, och genom Maurice Ravels orkestrering får de en nästan fysisk närvaro. Under Joana Carneiros ledning väntar en musikalisk resa där både dramatiken och fantasin får fritt spelrum.

När Shakespeare nästan fick skriva om historien
När Sergej Prokofjev började arbeta med baletten *Romeo och Julia* 1935 var Shakespeares tragedi redan en av världens mest älskade berättelser. Men Prokofjevs väg till scenen blev nästan lika dramatisk som själva handlingen.

Till en början hade tonsättaren faktiskt tänkt sig ett lyckligt slut. Romeo skulle hinna fram innan Julia dog, och de båda älskande skulle få varandra. Förklaringen var överraskande praktisk: levande människor kan dansa, men döda kan det inte. Efter diskussioner med balettens upphovsmän återgick man till Shakespeares tragiska slut.

Inte heller musiken fick något självklart mottagande. Den ansågs till en början alltför svår att dansa till, och uppsättningen försenades flera gånger. Baletten fick till slut sin urpremiär i Brno i dåvarande Tjeckoslovakien 1938, i en uppsättning av den tjeckiske koreografen Ivo Váňa Psota, som själv dansade rollen som Romeo. Först 1940 nådde den den stora sovjetiska balettscenen i Leningrad.

Men det som först tycktes nästan omöjligt att dansa till har sedan dess inspirerat koreografer världen över. Prokofjevs närmast filmiska musik har fått nytt liv i en mängd olika uppsättningar, både på scen och på film. En av de mest uppmärksammade skapades av den legendariske Rudolf Nurejev, som 1977 gjorde sin egen version av baletten och själv dansade Romeo. Den blev en milstolpe i hans karriär, både som koreograf och dansare.

Musiken till *Romeo och Julia* fick snart ett eget liv även utanför balettscenen. Utan dansare och scenografi kan orkestern låta berättelsens dramatik, känslor och kontraster träda fram på ett annat sätt. I kväll hör vi ett urval av satser ur baletten, som tillsammans följer Romeo och Julias tragiska kärlekshistoria.

Mest berömd är kanske *Montagues and Capulets*, även känd som *Riddarnas dans*. Med sina tunga steg och hotfulla klanger gestaltar den de två familjernas makt och motsättningar. Men Prokofjev är lika skicklig på det finstämda. I musiken till den unga Julia hör vi hennes livlighet och nyfikenhet, medan kärleksscenerna får ett helt annat uttryck, fyllt av ömhet och längtan.

Och så har vi kärlekstemat, själva hjärtat i baletten. Det får blomma ut i *Romeo och Julia*, musiken

till den berömda balkongscenen, där de två älskande möts och deras känslor får fritt spelrum. Melodin är lika innerlig som storslagen, fylld av både hopp och längtan. Men vi får höra den igen. I den avslutande *Romeo vid Julias grav* återkommer kärlekstemat, nu som ett sista, förtvivlat rop. Samma kärlek, men med en helt annan innebörd. Det som nyss var löfte och framtid har blivit förlust och avsked.

Lyssna också efter kontrasterna. De eleganta danserna, de våldsamma uppgörelserna och de innerliga ögonblicken skildrar olika sidor av samma berättelse. I kväll får orkestern vara både scen, dansare och berättare.

En konstutställning som aldrig tog slut
År 1873 dog den ryske konstnären och arkitekten Viktor Hartmann, bara 39 år gammal. Hans nära vän Modest Musorgskij drabbades hårt av förlusten. När en stor minnesutställning med Hartmanns verk anordnades i Sankt Petersburg året därpå väcktes en idé: att låta musiken bli ett eget minnesmärke.

På bara några veckor sommaren 1874 skrev Musorgskij *Tavlor på en utställning*, ursprungligen för piano. Han valde ut tio motiv och band samman dem med ett återkommande promenadtema. Det är som om vi själva vandrar genom salarna, stannar framför en tavla, går vidare och låter intrycken förändra oss.

Musorgskij fick aldrig uppleva verkets senare berömmelse. Det publicerades först efter hans död, och den version som gjort musiken särskilt älskad av symfoniorkestrar kom ännu senare.
År 1922 skapade Maurice Ravel sin orkestrering. Med sin osvikliga känsla för instrumentens klangfärger förvandlade han pianots toner till en hel värld av ljud. En ensam saxofon kan föra tankarna till en medeltida sångare, en tuba får gestalta en tung oxvagn och orkesterns klockor och brassklanger öppnar portarna till ett storslaget finalbygge.

Det märkliga är att många av de ursprungliga konstverken i dag är försvunna eller inte säkert identifierade. Men tack vare musiken lever motiven vidare. Vi kan inte längre se alla tavlorna som Musorgskij såg dem. Däremot kan vi fortfarande höra dem.

Tio tavlor att lyssna efter

Promenaden – vägen mellan bilderna

Verket börjar med en välbekant melodi som återkommer i olika skepnader. Den föreställer besökaren som vandrar genom utställningen. I Ravels orkestrering presenteras den först av trumpeten, innan fler instrument ansluter. När promenaden återkommer förändras dess karaktär, som om varje ny tavla lämnat ett avtryck hos den som betraktar den.

1. Gnomen

En liten, grotesk sagovarelse med krokiga ben och oberäkneliga rörelser. Den tycks stappla, hoppa och rusa omkring. Ibland hotfullt, ibland nästan komiskt.

2. Det gamla slottet

Ett gammalt medeltida slott där en trubadur sjunger sin vemodiga sång. Här saktar tiden ner. I Ravels orkestrering är det altsaxofonen som får bära den drömska melodin, en av instrumentets mest älskade solostunder i den klassiska orkesterrepertoaren.

3. Tuilerierna

Vi befinner oss i den berömda trädgården i Paris. Barn springer, skrattar och grälar medan barnflickorna håller uppsikt. Musiken är lättfotad och full av små utrop, som ett livligt samtal där alla vill höras samtidigt.

4. Bydło

En tung polsk oxvagn rullar fram på stora hjul. I Ravels version är det tuban som får gestalta vagnens mödosamma färd. Den djupa melodin bär på en nästan mänsklig tyngd, medan orkestern låter oss känna hjulens långsamma rörelse.

5. De okläckta kycklingarnas balett

En av utställningens mest fantasifulla bilder byggde på Hartmanns kostymskisser till en balett. Små dansare skulle föreställa kycklingar som ännu inte tagit sig ur sina ägg. Musiken spritter, piper och flaxar, med snabba toner och kvicka infall.

6. Samuel Goldenberg och Schmuyle

Två porträtt av judiska män med helt olika ekonomiska villkor förs samman till ett musikaliskt möte. Den ene framställs som rik och självsäker, den andre som fattig och vädjande. De kontrasterande musikaliska gestalterna speglar också tidens stereotypa föreställningar. Lyssna efter den skarpa dialogen mellan de båda karaktärerna, inte minst trumpetens upprepade toner.

7. Marknaden i Limoges

Nu är vi mitt i ett myllrande folkliv. På marknaden i den franska staden Limoges pratas, skvallras och grälas det. Musiken rusar fram, full av små detaljer och avbrott. Nästan innan vi hunnit uppfatta vad som händer dras vi vidare till nästa bild.

8. Katakomberna

Från marknadens liv och rörelse kastas vi rakt ner i mörkret. I katakomberna under Paris vandrar människor bland gravar och människoben. Musiken blir tung och kuslig. Därefter återkommer promenadtemat i en förändrad, nästan spöklik gestalt, som om Musorgskij nu vandrar tillsammans med sin döde vän.

9. Huset på kycklingben

Här möter vi Baba-Jaga, den skrämmande häxan ur rysk folktro. Hartmanns förlaga var en fantasifull klocka utformad som hennes hus på kycklingben. Musorgskij låter fantasin ta över: häxan tycks fara fram genom luften i rasande fart, ackompanjerad av orkesterns vilda rytmer.

10. Stora porten i Kiev

Finalen bygger på Hartmanns ritning till en monumental stadsport med kupoler och klocktorn. Porten uppfördes aldrig, men i musiken blir den verklighet. Mässingsinstrumenten spelar en mäktig melodi, klockklangerna fyller rummet och orkestern växer till en storslagen avslutning. Det är som om vi till sist lämnar utställningen och kliver rakt in i konstverket.

Tonsättare

Sergej Prokofjev (1891–1953)
Den ukrainskfödde tonsättaren Sergej Prokofjev föddes i dåvarande ryska imperiet, i det som i dag är Ukraina. Han blev en av 1900-talets mest betydelsefulla tonsättare, känd för sin rytmiska energi, sina starka kontraster och sin förmåga att förena det moderna med det melodiskt uttrycksfulla. Till hans mest älskade kompositioner hör baletten *Romeo och Julia*, musiksagan *Peter och vargen* och *Klassisk symfoni*.

Modest Musorgskij (1839–1881)
Den ryske tonsättaren Modest Musorgskij var en av 1800-talets mest nyskapande kompositörer. Han hämtade inspiration från rysk folkmusik, historia och vardagsliv och utvecklade ett personligt tonspråk med stark dramatisk uttryckskraft. Bland hans mest kända verk finns operan *Boris Godunov* och *Tavlor på en utställning*, där han låter musiken gestalta konstverk och berättelser.

Biografi

Foto: Vasco Stocker de Vilhena

Portugisiska **Joana Carneiro** är en internationellt efterfrågad dirigent, uppskattad för sin energi, musikaliska bredd och förmåga att förena symfonisk repertoar med opera och samtida musik. Hon har gästat Helsingborgs Symfoniorkester tidigare och blivit en riktig publikfavorit hos oss.

Carneiro var musikchef för Berkeley Symphony i Kalifornien och därefter chefsdirigent för Orquestra Sinfónica Portuguesa vid Teatro Nacional de São Carlos i Lissabon fram till januari 2022. Hon har också varit förste gästdirigent för Real Filharmonía de Galicia.

Operan har en särskild plats i hennes konstnärskap. Hon har bland annat dirigerat verk av John Adams och Igor Stravinskij och återkommande arbetat med English National Opera i London, där hon 2025 dirigerade Thea Musgraves *Mary, Queen of Scots*.

I kväll möter vi henne åter på dirigentpulten tillsammans med Helsingborgs Symfoniorkester, i två verk som förenar berättande med orkesterns uttryckskraft. Från Prokofjevs laddade kärleksdrama till Musorgskijs färgstarka konstgalleri väntar en musikalisk resa genom starka känslor, fantasifulla gestalter och stora kontraster.